

**ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ - БЛАГОЕВГРАД
ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВАТА
КАТЕДРА „КУЛТУРОЛОГИЯ“**

Иво Георгиев Пешунов

„ИЗЧЕЗВАЩИТЕ ГРАДОВЕ:

(Не)устойчивото градско развитие в България след 1989 г.“

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по научна специалност „Теория и история на културата“.**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ

Доц. Светлана Христова

гр. Благоевград, 2026 г.

1. Обща характеристика на дисертационния труд. Актуалност на проблема.

Темата за развитието винаги е актуална тема. То е насочено в едно неопределено и неясно бъдеще, и тъкмо поради това се превръща в стратегически въпрос. Модерността бележи количествени и качествени изменения в обществото и с това успява да промени актуалността на въпроса.

Индустриализацията, урбанизацията, повишаването на производството и консумацията, икономическият растеж донасят със себе си благополучие и възможности, които цивилизацията не е познавала. Промените са значителни и настъпват с изключителна бързина и тъкмо поради тази причина темата за развитието е все по-актуална.

В началото на ХХІ век все повече започваме да говорим за развитие, което трябва да бъде по-устойчиво, по-стабилно, по-умерено и по-сигурно. Да бъдем устойчиви в неособено устойчиви времена се превръща в сериозно предизвикателство. Времето през което сме успели да задвижим необратими промени, се превръща в източник на непрекъснати сътресения и кризи.

За устойчивото развитие можем да мислим като особен етап в съвременните измерения на развитието, както и като идея, която идва за да внесе промяна в съдържанието и обхвата по който мислим за бъдещето. То е своеобразен разрыв с миналото, защото се опитва да промени траекторията, която сме дефинирали. Устойчивото развитие се формира там където кризи с различен произход, но постоянна амплитуда присъстват трайно, водейки след себе си до непрекъснато натрупване на катаклизми, бедствия и катастрофи.

То идва за да ги избегне, преодолее или управлява като се опитва да минимизира заплахите за обществото, икономиката и планетата. Този съвременен тип развитие се отличава със своя холизъм, разглеждайки сбора от различен тип явления в тяхната обвързаност и взаимодействие. Той се противопоставя на редуccionизмът, който разглежда събитията в тяхната линейна перспектива.

Устойчивото като израз и понятие присъства трайно в съвременния свят. Модерно е да бъдем устойчиви, без това да означава, че устойчивото развитие е конкретна и

споделена цел за всички. То може да бъде и широка разделителна линия, защото целите които преследваме и ресурсите, с които разполагаме за да ги постигнем, могат да варират в значителна степен. По-стабилното и сигурно развитие към, което се стремим е централна тема на нестабилния и несигурен модерен свят. То е предмет на дебати, на различни по своя мащаб и сила политики, обект на изследване, стратегическо планиране. Тези черти определят неговата съвременност и актуалност.

Есхатологията е присъща на модерния свят, защото всички ние живеем във време пренаситено с бедствия и катастрофи. Феноменът на т.нар. *preppers (to prepare)* или подготвящите се за края на цивилизацията, непрекъснато превзема нови територии и последователи. Природните бедствия, продължителните засушавания, унищожителните урагани, които наричаме с имена, топенето на ледниците, са част от съвременните катаклизми подкрепящи усещането за приближаването към един неизбежен край. Климатичните промени са централното ядро около, което се заражда и развива концепцията за устойчиво развитие.

По време на срещата в Рио де Жанейро през 1992 г. е създадена и Рамковата конвенция на ООН за измененията в климата. Сам по себе си този факт е част от актуалността на темата за устойчивото развитие, но той не изчерпва неговото съдържание. С холистичната си перспектива, устойчивото развитие цели да създаде равновесие между използването на земните ресурси и стабилното развитие на икономиката, защото именно дисбалансът между тях се оказва източник на необратими екологични и социални промени, които лишават развитието от всякаква сигурност.

Устойчивостта изразява качествено различна етика към природата и икономиката. Освен източник на ресурси, природата се оказва и обект на изключителна защита, а икономическият растеж се измества от логиката на по-балансираното и премерено икономическо развитие. В този смисъл настъпва и преориентиране в използването на земните ресурси и тяхната замяна с екологично неутрални и възобновяеми източници на енергия. Устойчивото развитие се отличава със своя специфична философия спрямо въпросите за ресурсите, техния добив, производството, потреблението.

Живеейки във време, когато моделите на потребление са изцяло подвластни и дефинирани от търсенето на нови преживявания и хедонизъм, заедно с пазарния култ за модерни стоки, ние допринасяме за непрекъснатото ресурсно обедняване на планетата и за драстичното влошаването на условията в нея. Устойчивото потребление е белег на

устойчивото развитие, както и фактор за неговата актуалност, особено днес когато консуматорското общество живее за да консумира. Твърде често в съвременния свят стойността на всички неща бива приравнена едностранно до тяхната консуматорска утилитарност.

Опитвайки се да изгради баланс между икономическото развитие и природата, устойчивостта има отношение към социалното развитие, чието равновесие е пряко зависимо от тях. Тази постановка подчертава актуалността на темата за устойчивото развитие.

Съвременното развитие страда от един еснафски порок, да произвежда и притежава все повече, но да използва и разпределя все по-малко. Този парадокс е присъщ на Модерността. Повече от всякога въпросите за справедливото икономическо развитие са важни за нас и нашето съвремие на фона на глобалните неравенства и все по-широко разделение на свръхбогати, относително бедни и абсолютно бедни. Там където гладът, бедността, неравенството са се установили като норма, няма място за сигурност и стабилност. Нескончаемите опити за гарантиране на икономическата стабилност легитимират все по-растящата разлика между производителността на труда, намаляване на работните заплати и работните места. Те засягат косвено процеса на намаляване на средната класа. Икономическите неравенства са сериозна бариера пред развитието, а развитите страни вече разбраха това. Устойчивото развитие идва с ясна цел. Да насърчава един постоянен, *приобщаващ и интелигентен икономически растеж* (Стратегия от Лисабон, Стратегия Европа 2020), който да осигури заетост и достоен труд.

Устойчивото развитие има силно градско измерение, което не показва единствено, колко важно е градовете да се развиват устойчиво. Затова съществува цел 11, която е насочена в превръщането на градовете в сигурни и чисти места за живот. Връзката в случая произтича от ролята на градовете като места където се формира устойчивост, която е в състояние да промени глобалната посоката на развитие.

Локалното действие има глобални измерения и ефект. Устойчивото градско развитие е път към постигането на всички цели на устойчивото развитие. Тази зависимост е отразена и в преамбюла на Пактът от Амстердам (2016 г.), който от своя страна поставя началото на Европейския градски дневен ред за устойчивост.

В контекста на една неспирна урбанизация се открояват две противоположни тенденции. Първата произтича от превръщането на градовете в гета, където

непрекъснатото нарастване на населението заедно с неравномерното териториално разрастване, довежда до установяването на кризисна социална и екологична среда, чийто негативен отпечатък има не само локално въздействие.

Втората тенденция се насочва към трансформирането на градовете в жизнени и привлекателни места за живот, където централен обект на въздействие са процесите на териториалното развитие, индустриален добив и производство и по-справедлив икономически растеж. Тази тенденция е важна, защото изтъква ролята на градските общности и необходимостта от тяхното включване и участие.

Дисертационният труд изследва причините и етапите, които превръщат устойчивото развитие в глобална политика, като се опитва да изтъкне ролята на градовете, тяхната функция, роля и значение. Освен чисто глобалното, но и европейското пречупване на проблема, трудът обръща особено внимание на българските градове, като си поставя за задача да открие предизвикателствата пред тяхното развитие и да намери проявленията на устойчивото градско развитие у нас.

2. Обект и предмет на изследване

Обект на настоящото дисертационно изследване е зараждането и еволюцията на устойчивото, респективно - неустойчиво развитие като мислене, политика и практика в света и Европейския съюз, която неизбежно се отразява и в България.

Въпреки, че устойчивото развитие може да бъде анализирано като модерен актуален феномен, като специфична съвременна тенденция отразяваща конкретни търсения и въпроси на времето, то неговото възникване и формиране не е продукт единствено на Модерността. В този смисъл възниква необходимост да бъде поставена ясна разграничителна линия между развитието като въпрос присъщ на всяка една епоха и устойчивото развитие като съвременен отговор на конкретни заплахи и кризи. Устойчивото развитие се отличава със своята дълга еволюция, но неговото превръщане в актуален съвременен въпрос, който доминира социалния и икономически дискурс е резултат на неустойчивите тенденции, чиято острота днес нараства непрекъснато.

Промените и проблемите в един глобален свят, не са локално препятствие, а общи предизвикателства. Това е вярно както по отношение търсенето на повече стабилност и сигурност в развитието, така и спрямо неустойчивите аспекти на съвременното развитие.

България е част от този процес и не може да бъде разглеждана като изолиран обект на изследване.

Предмет са социално-икономическите и културно-политически причини за неустойчивото градско развитие в България след 1989 г., онагледени чрез изследването на единичния случай на град Перник като типичен пример на деиндустриализиран български град. Деиндустриализацията не е специфично, локално по своята същност явление, а проявление на една глобална тенденция, която обаче намира различен отзвук в отделните части на света. В този случай е важно да разберем, кое е специфичното проявление и съответно какви предизвикателства поставя то, но и кое е общото, което присъства и може да бъде открито в различни географски ареали, области и страни в Европа.

3. Цели и задачи на изследване

Цел на дисертацията е да се разкрият причините за неустойчивото развитие на българските изчезващи градове след 1989 г. и въз основа на осъщественото изследване на единичния случай на град Перник да се обсъдят алтернативни варианти за тяхното преодоляване.

Тази цел е осъществена чрез поредица последователно свързани **задачи**:

1. Да се проследи зараждането и еволюцията на концепцията за устойчиво развитие в контекста на настъпилите социално-икономически, екологични и културно-политически промени в света;
2. Да се разкрият специфичните проявления на устойчивото развитие като мислене, политика и практика на терена на града;
3. Да се анализират и обобщят системите от индикатори за изследване на градското устойчиво развитие;
4. Въз основа на съществуващи социологически емпирични изследвания и статистическа информация да се разкрият тенденции в развитието на българските градове в периода на преход;
5. Да се проведе изследване на единичния случай (case study) на град Перник като типичен пример на деиндустриализиран български град, търсец своя път към устойчивото развитие.

6. Да се разгледат възможностите на културата, културното наследство и туризма като фактори за устойчивото развитие;
7. Да се очертаят алтернативни посоки за бъдещо устойчиво развитие на българските малки и средни градове.

4. Методология на изследване

В рамките на дисертацията е застъпена комбинацията на теоретичен и емпиричен подход спрямо темата за устойчивото градско развитие и неговите проявления у нас. В първите две глави е обособено теоретичното изследване, което поставя въпроса за развитието в специфичен контекст и на тази база онагледява неговите различни аспекти. Прилагат се теоретичен, хронологичен и отчасти функционален анализ. В първата глава е систематизирана широката база литература като отправната точка е 1986 г., годината на Брундтландския доклад. Тук се вмъква проследяване в ретроспективен документален план, който следва конкретна подцел – да изтъкне историческата актуалност на темата за развитието, но същевременно да преодолее свеждането на устойчивото развитие и неговото възникване с доклада на комисията ръководена от Гру Харлем Брундтланд.

Въз основа на хронологичен анализ са обособени различни етапи в развитието на концепцията за устойчивост. Използва се сравнителен анализ при съпоставянето на различните комисии или доклади – например сравнителния анализ на комисията Бранд и тази на комисията Брундтланд. Поради трайното присъствие на малтусианската идея и нейното просмукване в концепцията за стабилното развитие, идеята за *нерастеж* (degrowth) е разгледана в нейната динамика на развитие до днес. В третата част на главата, теоретичното изследване проследява формирането на глобалната политика за устойчивост, която несъмнено се свързва с въздействието на доклада Брундтланд.

Теоретичното изследване продължава и във втората глава, като се променя контекста. В част първа е изведен проблемът за урбанизацията, разгледан като реално предизвикателство, но и като явление което подчертава ролята на градовете в постигането на едно по-сигурно бъдеще и по-стабилно развитие. Проблемът е онагледен и пречупен през погледа на Чикагската школа по градска социология и антропологичното изследване на индустриализиращият и променящ се град Мидълтаун (city of Muncie) на Робърт и Хелън Линд. Във втората и трета част присъстват описателен

и функционален анализ. Обект на внимание са ранно-модерната и класическа модерна градска архитектура, как те поставят белег върху съвременния тогава градски дискурс, но успяват да намерят своето място в темата за компактното градско развитие. Теоретичният и функционален анализ намират своето приложение когато се разглеждат съвременните концепции за устойчив град – зелен, умен, интелигентен, достъпен, включващ и т.н.

В глава трета е използвано изследване на представителния случай или т.нар. case study. Поради метода на триангулация, характерен за тази група изследвания е използван широк инструментариум. Събрана е широка база от статистически данни и информация, основно на НСИ и Регионално статистическо бюро – Перник. Представена е малката по обем изследователска литература за съвременното развитие на града. Това са изследване за екологичното развитие и възможностите за справедлив преход. Систематизирани и анализирани са данни на Института за пазарна икономика, имащи отношение към обекта и предмета на изследване. Проучени са и представени публично достъпни документи на община Перник – Общ устройствен план, Програма за развитие, Програма за управление на отпадъците, Стратегия за използване на енергия от възобновяеми енергийни източници, План за интегрирано развитие на общината, Концепция за индустриална зона Перник. Същата задача е предприета и спрямо част от проектите за развитие на Общината, най-вече Програмата за интегрирано градско развитие. Представени и анализирани са данни за развитието на културния сектор в града. В изпълнението на същата задача е проведено интервю и с г-жа Венцислава Крумова от Регионален исторически музей. Лицето е бивш директор на институцията и едно от най-активните и популярни лица от културната сфера в града. Представени са и анализирани два от успешните примери за устойчиво градско развитие в България – Бургас и Габрово.

В процеса на подготовката за емпиричното изследване бяха проведени срещи с експерти от Общинска администрация Перник – с бившия директор на дирекция „Екология и инвестиции“, с началника на отдел по „Опазване на околната среда“, с главен експерт от дирекция „Транспорт и общинска собственост“. Нито един от тях не се съгласи да даде живо интервю, което да бъде записано, освен бившия директор на дирекция „Екология и инвестиции“. Бе направен опит за кратко интервю с кмета на общината. След първоначален положителен отговор, провеждането му бе отложено. Отговор на въпросите получих на електронна поща, изпратени от началника на отдел „Връзки с обществеността“.

С оглед проучване удовлетвореността на гражданите бе използвана непредставителна онлайн анкета на принципа на случайно отговорилите. Бяха събрани петнадесет броя анкети. Непредставителната извадка включва лица в активна трудова възраст, като всички представили отговори попадат във възрастов диапазон 26г. - 55г., от тях девет жени и шест мъже. 26% от всички са заети в администрацията, по 20 % в сферата на производството и услугите, по 13 % в сферата на управление, мениджмънт и образование. Само едно лице е посочило статус безработен. Спрямо изследването мнението и нагласите на жителите за устойчивото развитие в града, бе приложено полустандартизирано интервю. Бяха проведени десет интервюта. Участниците обхващат всички възрастови групи в диапазона 19-75 г., шест жени и четирима мъже. Половината от всички участвали са заети в сферата на услугите, 1 в производството, 1 безработен, един държавен служител, 1 пенсионер.

В заключителната глава на труда се поставя въпросът за изчезващите градове като се извеждат и техните представителни характеристики – забавен/неизпълнен преход, висока мобилност и зависимост от градски ядра, свиване чрез децентрализация на услугите. Посочени са положителни примери за развитие на градове, обект на Програмата за справедлив преход. Това са Бобов дол и Стара Загора.

5. Ограничения в изследването

Чисто времеви интервал в заглавието на дисертационния труд не представлява ограничение по своя характер. Устойчивото/неустойчивото развитие на българските градове се конституира като съществен въпрос едва след 1989 г. в годините на преход и адаптация към европейския опит и политика.

Предвид своята структура, цели и обем, настоящата дисертация не може да предложи цялостна картина на устойчивото или неустойчивото градско развитие в България. Във възможностите на труда е да очертае някои кардинални насоки. Същата забележка е приложима и към темата за изчезващите градове. Дисертацията има за задача да отбележи една ясна тенденция на неустойчиво градско развитие, но е лишена от амбицията да я превърща в основен обект на изследване. Представените и анализирани примери за устойчиво градско развитие имат само сравнителен характер, както и задача да покажат изключенията. Поради тази причина техният брой е ограничен.

В рамките на теоретичното изследване в първа глава се прави исторически преглед на идеите за устойчиво развитие, но техният избор отразява персонална насоченост и интерес, поради което изследването не претендира за изчерпателност. Обхванати са само кардиналните примери, които имат значение за цялостното узряване на концепцията за устойчиво развитие.

По отношение на изследването на конкретния случай могат да бъдат поставени редица забележки. Водеща логика при неговото провеждане и създаване е да се документират не всички, а само важните фактори, които свидетелстват за важна посока по пътя на устойчивото развитие или за съществени недостатъци и ограничения. Ограничения се наблюдават в емпиричното изследване и са свързани с малкия брой интервюирани лица. Като ограничение може да се разглежда отсъствието на документирано експертно мнение от административния сектор.

6. Източници и обхват

Дисертацията се отличава с твърде широк кръг от въпроси, теми и източници. В отделни случаи акцент се поставя и на въпроси, които нямат кардинално значение. Този подход се оправдава с целта да се представи внимание на отделни процеси или за да се подчертае значимостта на конкретен въпрос, но той би могъл да бъде избегнат в бъдещи разработки. Използвани са различни източници, като по-голямата част от тях има научен характер. Отчасти това се обуславя от спецификата на темата, която се радва на значителен интерес. Застъпено присъствие получават документални източници. Използват се няколко изследвания от научните платформи ACADEMIA и Research Gate. Основен източник на статистически данни и информация е сайтът на Националния статистически институт. Използваните източници са предимно на английски език, като са използвани и такива на български и италиански език.

7. Структура и кратко изложение на дисертационния труд

Основаната структура на дисертационният труд се състои от увод и четири отделни глави. Първите три обхващат въпросите на устойчивото развитие, през неговите градски измерения, достигайки до изследване на индивидуалния случай. Подходът в

изложението на дисертацията е дедуктивен. Всяка от първите три глави е разделена на три отделни части. Всяка част съдържа отделни подчасти, чийто брой варира. Всяка отделна глава завършва със заключение. Четвъртата глава има заключителен характер за цялостния дисертационен труд. Представени са две приложения. Приложение 1 **Графики и таблици** съдържа една карта, пет графики и девет таблици. В приложение 2 **Интервюта и анкети са поместени** транскрибираните интервюта с жители(10), следвани от графични изображения на онлайн анкетата (15), копирани от персоналния профил в Google, който в случая е онлайн адресант. Накрая са поместени получените отговори от отдел „Връзки с обществеността“ на Община Перник и са публикувани без каквато и да било намеса. Приложението завършва с транскрибирано интервю, проведено с г-жа Венцислава Крумова. На финала на дисертационния труд е посочена библиография.

Глава първа на дисертационния труд **Развитие на концепцията за устойчивост**, се открива с първа част **Измеренията на рисковото общество**, която разглежда Модерността като критична точка в развитието, където несигурността и рискът са основните фактори, които определят неговата динамика и същност. Прави се паралел с понятието за риск и неговите проявления в предмодерната епоха. Посочено е разграничението на първа модерност с нарастващото значение на скрити рискове и втората (рефлексивна) модерност, в която *рисковото* общество и неговото собствено развитие се превръщат в централни въпроси. Проблемът е разгледан в отделна подчаст *Естетичните измерения на рисковото общество*, като частен въпрос въведен от Скот Лаш и подпомогнат от Антъни Гидънс (Рисков профил на Модерността, Стратегии за адаптация в рисковото общество). Оттук е изведен и проблемът за Нов проект на Модерността, който обединява много съвременни учени.

На фона на няколко конкретни катастрофи (Бопал, Севезо, заливът Принц Уилиамс, Чернобил) се прави преход към „Рисковото общество“ на Улрих Бек и докладът на ООН „Нашето общо бъдеще“ като първите критични текстове, които поставят проблема за съвременното развитие, превръщайки го в обществена тема и предмет на политически ангажимент. Във втора глава **От кризи към устойчивост** са посочени ролята на Брундтландския доклад и Световната банка като глобални институции имащи отношение към глобалните проблеми в развитието. В частта *Хронологичен преглед на етапите във формирането на концепцията за устойчиво развитие* е направен преглед и анализ на различни концепции и идеи за несигурността като характеристика на модерното време, които се фокусират върху отделни аспекти на

устойчивостта. Те обхващат главно периода от началото на XX век до 1986 г. Прави се изводът, че устойчивото развитие като концепция възниква още преди появата на Брундтландския доклад, макар и в твърде латентна и незавършена форма. Тази първична концепция се отличава с променливост в съдържанието, но остава стабилна във времето.

Докладът на ООН успява да улови една съвременна тенденция и да я превърне в политика. Прави се преход към Срещата в Йоханесбург и Рио де Жанейро, като се анализира техният принос. Съвременното устойчивото развитие се разглежда като динамична концепция, която не притежава завършеност, а непрекъснато обогатява своето съдържание. Специфичен пример е посочен в трета част на първата глава, **Култура и устойчивост**, където се изследва връзката между тях. Културата се разглежда като двигател на развитието и в този смисъл, ресурс за постигане на устойчивост. Прави се критична оценка на културата като ресурс, но не и като универсален инструмент.

Отправна точка в глава 2 **Устойчивото градско развитие и неговите ракурси** е темата за неустойчивата урбанизацията, като резултат на индустриалната революция, като отчетлива проява на неустойчивост, като начало на градската революция. Така в първата част **Градът и градският въпрос в проекцията на градската революция**, урбанизацията се разглежда като дълбоко трансформиращ и комплексен процес, който води със себе си значителни предизвикателства, но редом с това се превръща в пряк стимул за градска революция. Прави се анализ на приноса на Чикагската школа. Въпреки проблемите, урбанизацията успява да внесе съществена промяна в ролята на градовете като икономически центрове, придавайки им силата и потенциала да оказват въздействие в посоката на развитие в изключително широк пространствен периметър. Тази функционална модификация настъпва твърде бързо, но води до нагласите и възгледите, градът да бъде мислен и като инструмент за положителна социална реформа. По-добрите градове като места за живот, означават друго, много по-добро и „свършено“ общество.

Този тип нагласа присъства трайно и може да бъде открита в полето на архитектурния модернизъм, а той е своеобразно начало на идеите за градове с човешки мащаб, на слънчевите *лазурни* градове, подходящи за еманципирания съвременен човек и неговите потребности, на концепциите за компактно градско развитие, на органичната архитектура (градска в случая на Алвар Аалто и Франк Лойд Райт). Тази нагласа успява да постави своя белег върху урбанистиката като обществена наука и практика (подчаст 2.2 *Новите градове и урбанистиката*). Въпреки че не тя стои в основата на устойчивите градове, несъмнено повлиява няколко техни аспекта. Това е преход към втората глава **Устойчиво градско развитие**, където най-напред в хронологичен план е представено

обособяването на устойчивото градско развитие и неговата политическа рамка в европейски контекст – Движението за европейски устойчиви градове, Харта от Ооборг, Споразуменията от Оолборг, Лайпцигски харти... Поради припознаването на културното наследство и туризма като инструмент в устойчивото развитие на европейските градове е отделена цяла част на този проблем (2.2.2. *Културното наследство и туризъм като фактор за градска устойчивост*). Проблемът е разглеждан в европейски и български контекст.

В част 2.2.3. *Зелени, компактни и умни градове* са представени и анализирани съвременните концепции за устойчив град, като се прави опит да бъдат въведени конкретни разлики между тях. Търси се влиянието на класическия архитектурен модернизъм върху тях. Представена е концепцията за Новия урбанизъм (компактно градско развитие), като внимание е отредено само на класическите имена, Питър Калторп и Карлос Морено, което предоставя възможност да се забележат някои отлики в американски и европейски план. Главата завършва с подглава трета, в която са изложени индикатори за устойчиво градско развитие, като са представени и конкретни модели по които могат да бъдат организирани и структурирани.

Глава 3 **Устойчиво развитие в България**, поставя въпроса в чисто съвременен и актуален контекст – Националният план за възстановяване и устойчивост. Представени са негови основни характеристики и се прави преглед на критичната научна литература по този проблем. В частта *Проблеми и предизвикателства пред българските градове* са очертани неблагоприятните съвременни демографски и икономически тенденции и техни регионални аспекти. Представени са положителни примери за устойчиво градско развитие, като са избрани градовете Бургас и Габрово. Бургас е национален пример и гордост за устойчиво градско развитие. Габрово е дезиндустриализиран град с изразени неблагоприятни демографски тенденции, и въпреки тях успява да засвидетелства своя стремеж и успехи. Градовете са избрани поради тяхната популярност и представителност когато се говори за устойчиво градско развитие в Европа. Във втората част, **Перник и неговото преобръщане**, се разглежда основният обект на изследване като представителен случай на един среден български град. Използва се методът на изследване case study с обособено емпирично проучване в него. На фона на сбита историческа справка се аргументира изборът на града като подходящ за изследване случай. Целта на изследването е да разкрие специфичното в случая на миньорския град, като установи какъв модел на развитие може да бъде идентифициран, а също и с какво този модел може да бъде полезен за други малки и средни български градове. Обект и

интерес на анализ са източници, които наблюдават съвременната динамика и развой в града, градските програми и стратегии за развитие, публично достъпни документи за някои от проектите в общината, експертни оценки, мнението на гражданите и тяхната удовлетвореност, културата и нейния потенциал. Удовлетвореността на гражданите е проучена с прилагането на непредставителна онлайн анкета на принципа на случайно отговорилите, а за проучване на мнението е използвано полустандартизирано интервю. В текста е представена и кратката научна литература, изследваща отделни аспекти в градското развитие на Перник

В отделни подчасти са обособени основните точки и теми на анализ. В част 3.2.3. *Устойчиво развитие и екология в община Перник. Възможности и перспективи*, са изследвани известните източници на замърсяване, как общината се опитва да отговори на тях. Въпреки, че градът се приближава към своята пълна дезиндустриализация и вредните азотни и въглеродни емисии намаляват значително, на преден план излизат предизвикателствата с зеления преход на топлоелектрическата централа в града, която е важен и незаменим фактор в енергийната независимост на града, и е основен източник, който осигурява локалните енергийни потребности. Същевременно градът успява да разреши проблема отчасти с внедряването и използването на възобновяеми енергийни източници (соларна енергия, ветропаркове), с развитието на екологичен транспорт, с програмите за енергийна ефективност. Възникват ограничения от различен характер – забавяне, лоша инфраструктура и продължителни ремонти, проблеми с хвостохранилищата и подземните галерии, ограничено присъствие на екологична експертиза, но също различия във възгледите на отделните страни и влошена комуникация.

Подчаст 3.2.4. *Устойчиво развитие и икономически растеж. Инвестиции и ускорено икономическо развитие чрез привличане и създаване на нови зелени индустрии и технологии* се фокусира върху проекта за развитие на „Индустриална зона Перник“. Възможностите за ускорено икономическо развитие са тема с национално значение и присъствие, особено що за касае до отделните региони. Темата за развитие на индустриална зона в Перник не е нова тема. В настоящия случай се наблюдават конкретни проблеми без ясен отговор. Не става ясна каква е реалната стратегия за развитие предприета на локална почва. Резултатите към момента отчитат дефрагментация на местната икономика и промишленост, с все по-силно присъствие на преработващата и лека индустрия, търговията и услугите. Градът никога не е бил обект на инвеститорски интерес и общината остава основен такъв. Близостта до столицата,

което винаги е било приемано за предимство, все по-често се тълкува като сериозно ограничение. Това е проблем с национални измерения. Направен е кратък анализ на местния пазар на труда. На прима виста Перник би изглеждал един богат град с една от най-ниската безработица в страната. Близостта до София, която поглъща свободната армия от труд на близкия град, застаряващо население с доходи от пенсии над средните за страната, възрастно население, което продължава да работи са показатели, които маскират реалните данни и не могат да бъдат интерпретирани еднозначно. Индустриалният потенциал и богатство, превърнати в поредния ръждив пояс са показател за много пропуснати възможности, но и за отсъствието на локална стратегия, която да ги разглежда и осъзнава като възможност за икономическа и индустриална реадaptация в хоризонта на новите и зелени технологии. Такава възможност не е плод на фантазия, а вече направен изследователски извод преди старта на настоящото проучване.

В подчаст 3.2.5. *Устойчиво развитие и социални услуги в Перник. Политики за задържане на млади хора и развитието на градската среда чрез културата* са анализирани културната политика в града и политика за младите, които се разпознават и използват като важен ресурс. Перник е подходящ пример за активното развитие на културния сектор, въпреки че това е тенденция, която е характерна за България и Европа. Градът разпознава себе си като място за възраждане на летните кина, но и като фестивален град на късометражното кино. В европейски контекст Перник вече притежава статут на фестивален град (фестивална столица) на сурвакарските и кукерски игри и се опитва да затвърди тази позиция, стремейки се да спечели приза за Европейска младежка столица. Минният музей е уникален пример за съхранението и вписването на индустриален обект в идеален градски център. В града има богата художествена галерия с три отделни изложбени зали. В анализа се откроява ролята и функцията на Регионалния исторически музей като инструмент за развитие на градските общности. На местно ниво се следва националния пример за стимулиране и обогатяване на културния сектор чрез създаването на автономни общински фондации за култура. Ограниченията и проблемите съществуват навсякъде, както и в Перник. Бурното развитие е източник на сътресения когато една система се намира в нестабилно общо състояние. В конкретния случай на изследване, създаването на ново културно съдържание довежда до пренебрегване ролята на традиционните културни центрове и институции. Забелязва се тенденция хората в града да не разпознават новите културни образци, защото това, което е било прието за ценност бива изместено в периферията. Забелязват се признаци на противопоставяне

между ново и традиционно в културния сектор на Перник. В този смисъл може да говорим за неустойчиво използване на културата като инструмент за развитие.

В заключителната четвърта глава предмет на анализ и размисъл са малките и средните градове, които остават в периферията на развитието. При силно изразен процес на моноцентрично градско развитие, нараства тяхното значение като социално-демографско предизвикателство и въпросът за тяхното бъдеще ги превръща в проблем. Не всички малки и средни градове са изчезващи, защото редукцията в демографската плътност е проблем на времето, а не уникална национална бариера пред развитието. Изчезващи са онези малки и средни населени места, които трудно намират своето място за развитие в съответните региони. Това е осъзнат проблем още от времето на Лайпцигската харта, която полага усилия за намаляването на териториалните различия и се опитва преодолее моноцентричния градски модел. Такива стратегии не липсват и у нас, но степента в която проблемите биват осъзнавани варира. В годините на преход, регионалното развитие и политика у нас се превръща в наблюдател на процеси. В условия на децентрализация, развитието на градовете се превръща в автономен локален въпрос, който в съчетание с необходимостта от икономическо реструктуриране оставя важни процеси на самоуправление. Скоростта с която у нас големите градове нарастват, а малките и средните намаляват е признак за отсъствие на политическа отговорност и интерес. Разрастването на столичният град е феноменален агломерационен пример, а областни градове като Видин и Перник са драматични свидетелства за един неосъществен преход. Невъзможността на областните центрове да намерят силни позиции и запазят своя статут на гарант за мезоразвитие насочва цели райони към ситуация на свободно падане. Разликите в големите региони за планиране остават в приемливи граници, а диспропорциите между всички региони на територията на страната все по-внушителни. Тази особеност се превръща в предимство, защото именно регионалните неравенствата у нас, превръщат страната ни в един от най-големите бенефициенти на средства от европейските кохезионните фондове. Това не е рецепта за устойчивост, а за оцеляване.

8. Приноси

Дисертацията съдържа научно теоретични и приложни приноси. Тя е миниатюрно свидетелство за актуалността на темата в чисто национален мащаб като публикацииите,

изследванията и дисертационните трудове по тази проблематика нарастват непрекъснато. Настоящата дисертация предоставя твърде широк поглед към редица въпроси свързани с устойчивостта. От една страна, тя започва с темата в исторически контекст, преминава през съвременните процеси за да завърши в регионалните измерения на въпроса на локално ниво, където поставя оригинален въпрос, който не е бил обект на изследване – изчезващите градове, като защитава актуалността на проблема.

В тази връзка научно теоретичният принос може да се свърже с извеждането и разширяването на няколко теми.

- Подчертава се динамичния характер на устойчивото развитие като процес, но и като тема на изследване, която променя своя обхват и съдържание и не позволява да мислим за устойчивостта в установените коловози на холистичен поглед и търсене на решения в сферата на екология, икономика и общество взети заедно. Не защото търсим мястото на културата в устойчивостта или защото отбелязваме важността на теми като партньорство в постигане на целите, а защото се сблъскваме с предизвикателства като пандемии, войната в Украйна, американската претенция за доминация и контрол над източниците на петрол, които трудно намират място в тази холистична структура.

- Трудът показва, че устойчивото развитие не е панацея и все още не може да намери решения или стратегии на много от проблемите и предизвикателствата, като същевременно напомня, че времето с което разполагаме намалява все повече. Въпреки че се използват понятия като глобална политика за устойчивост, самата устойчивост се оказва изключително многолика и многопластова. Може да бъде подслон на различни символични практики, които само привидно се ориентират към постигане на конкретни цели. В съвременния свят устойчивото развитие е все повече разделителна линия. Съдбата на Парижкото споразумение по изменение на климата доказва това. Как бихме могли да постигнем редукция на емисиите на въглероден диоксид след като най-големите замърсители се оказаха извън борда или след като въвеждаме глобална цел без реални национални ангажменти?

- Дисертацията разчита много на хронологичния подход и не се задоволява със задачата да сведе устойчивото развитие като едва ли не спонтанно явление, случило се с появата на Брундтландския доклад. Самата комисия опровергава това кредо. Проблемът и понятието за устойчивото развитие съществува преди 1986 г. В същия смисъл в текста се обсъжда икономическият нерастеж (degrowth) като въпрос намерил своето начало в полето на икономическата теория за равновесното състояние на Джон Стюарт Мил, после получава ново развитие в търсенията на термодинамиката, сетне в

„Границите на растежа“, до днес когато понятието се свързва с цялостна промяна на личния стил на консумация и поведение (downshifting), паралелно с нов ценностен хоризонт (Серж Латуш).

- В текста намира място темата за културата като инструмент на устойчиво развитие. Въпросът отново е разгледан в перспектива. Дали културата ще намери самостоятелно присъствие в целите на ООН ще разберем през 2030 г. Все по-малко културата се разглежда като универсално средство. С примери се посочват реалните предизвикателства на които се натъкваме, ако мислим в рамките на културно историческо наследство. В същото време културата се мисли и като аксиологически проблем именно в контекста на Модерността, на фона на понятия като другостта или за-другата (Бауман, Марк Оже), или като понятие което насочва към вътрешно преосмисляне на идентичността (Юлия Кръстева).

- Едновременно се обръща внимание на индустриализацията и урбанизацията и тяхното влияние върху градското развитие, а след това на дезурбанизацията и дезиндустриализацията. Те поставят два взаимосвързани проблема пред градската устойчивост.

- Осмислят се националните измерения на демографския преход, като са посочени данни на Националния статистически институт, но и на европейски източници ЕСПОН, ЕВРОПА 2020.

- Дисертацията апробира понятието за изчезващи градове и прави препоръката за необходимостта от превръщането им в научен проблем. Изчезващи градове се използва в редица контексти, включително научни, но изглежда лишено от самостоятелно значение.

- Трудът предоставя насоки за изработване на индикатори за устойчиво развитие и предлага готовия модел (ABC model).

9. Публикации по темата

2024 *Утопия и дистопия на идеалния град*. В Сборник научни трудове XXXIII Международна научна конференция за млади учени. София: Авангард прима. 34-41.

2025 *Дом-паметникът Бузлуджа като туристическа дестинация. Фактори, предимства и ограничения*. В Сборник със студентски и докторантски

изследвания *Култура, медии, културен туризъм*, том 1. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“. 61-68.

2025 *Култура и устойчиво развитие*. В Сборник със студентски и докторантски изследвания *Култура, медии, културен туризъм*, том 2. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“. 5-14.

South-West University “Neofit Rilski” Blagoevgrad

Ivo Georgiev Peshunov

**“DISAPPEARING CITIES:
(UN)SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT IN BULGARIA AFTER
1989”**

**SYNOPSIS OF A DISSERTATION FOR AWARDING AN EDUCATIONAL AND
SCIENTIFIC DEGREE IN MAJOR FIELD THEORY AND HISTORY OF CULTURE**

**Academic supervisor
Assoc. Prof. Svetlana Hristova**

Blagoevgrad 2026

1. General characteristics of the dissertation. Relevance of the topic.

The topic of development is always a current issue. It is directed towards an indefinite and unclear future and for this reason it becomes a strategic issue. The Modernity marks quantitative and qualitative changes in society and thus the relevance of the issue evolves and fluctuates.

Urbanization, industrialization, the increased production and consumption, the economic growth, bring with them wellbeing and opportunities that civilization did not know before. The changes are significant and occur with extreme speed and precisely because of that the topic of sustainable development is increasingly important.

At the beginning of XX century we are starting to talk more and more about such development, that needs to be more sustainable, more steady, more moderate and secure. Being sustainable in not so sustainable times becomes a serious challenge. The time when we have set in motion irreversible changes is becoming a source of continuous upheavals a crisis.

We can think about sustainable development as a particular aspect in contemporary development, as an idea that comes to bring a change in the content and scopes in our thinking about the future. It is a kind of rupture with the past, because it tries to change the already established trajectory. Sustainable development is formed where crisis of different origin but constant amplitude are present permanently, leading to a continuous accumulation of cataclysms, disasters and catastrophes.

It comes to avoid, overcome or manage them by trying to minimize the threats for the society, and the planet. This modern type of development is distinguished by its holism, considering the sum of different types of phenomena in their interconnection and interaction. It opposes reductionism which views events in linear perspective.

Sustainability as a notion and concept has a lasting presence in the modern world. It is modern to be sustainable but this does not mean that sustainable development is a specific and shared goal for everyone. It can be also a broad dividing line, because the goals we pursue and resources necessary to achieve them, can vary significantly. The steady and secure development we strive for is a central theme in the unstable and insecure modern world. It is a subject of debates, policies of different scale and strength and an object of research and strategic planning. These traits define its relevance.

Eschatology is inherent to the modern world because we all live in a time saturated with disasters and catastrophes. The phenomenon of the so-called *preppers* (to prepare), or those preparing themselves for the end of civilization, is constantly taking over new territories and followers. Natural disasters, prolonged droughts, devastating hurricanes that we name, and melting glaciers are part of the modern cataclysms that support the feeling of approaching the inevitable end. Climate change is the central core around which the concept of sustainable development is born and develops.

During the meeting in Rio de Janeiro in 1992, the United Nations Framework Convention on climate change was also established. In itself this fact contributes to the relevance of the topic of sustainable development, but it does not exhaust its content. With its holistic perspective, sustainable development aims to create a balance between the use of land resources and the steady development of the economy, because it is the imbalance between them that turns out to be a source of irreversible environmental and social changes that deprive development of all security.

Sustainability expresses a qualitatively different ethics towards nature and the economy. In addition to being a source of resources, nature also finds itself subjected to exceptional protection and the economic growth is being displaced by the logic of more balanced and moderate economic development. In this vein, there is also a reorientation in the use of natural resources such as coal, gas and petrol, and their replacement with environmentally neutral and renewable sources of energy. Sustainable development is distinguished by its specific philosophy in relation to the issues of resources, their extraction, production, consumption.

Living in a time when consumption patterns are entirely subject to and defined by the search for new experiences and hedonism, together with the market cult of modern goods, we contribute to the continuous resource impoverishment of the planet and to the drastic deterioration of the ecological conditions. Sustainable consumption turns into an aspect of sustainable development and its relevance, especially today, when the consumer society lives to consume. Too often in the modern world the value of all things is equated unilaterally to their consumerist utilitarianism.

In attempt to find a balance between economic development and nature, sustainability is also important for social equity, as it is directly dependent on them. This formulation emphasizes the relevance of the topic of sustainable development.

Modern development suffers from a philistine vice to produce and possess more and more but to utilize and distribute less and less. This paradox is inherent in Modernity. More than ever, issues of equitable economic development are important to us and our times, against

the backdrop of global inequalities and the ever-widening divide between the super-rich, the relatively poor, and the absolutely poor. Where hunger, poverty and inequality have become the norm, there is no room for security and stability. Endless attempts to ensure economic stability legitimize the ever growing gap between labor productivity, wage cuts and jobs. They indirectly affect the process of middle class decline. Economic inequalities are a serious barrier to development and developed countries have already understood this. Sustainable development comes with a clear goal. To promote permanent, inclusive and smart economic growth (Lisbon Strategy, Europe 2020 Strategy) to ensure employment and decent work.

Sustainable development (SD) has a strong urban dimension which does not only show how important is for cities to develop sustainably. Hence the UN Sustainable Development Goal 11, which aims to make cities safe and clean places to live. The connection in this case stems from the role of cities as places where resilience is formed, capable of changing the global direction of development.

Local action has global dimensions and effect. Sustainable urban development is a path to achieving all the goals of sustainable development. This dependence is also reflected in the preamble to the Amsterdam Pact (2016) which in turn launches the European urban agenda.

In the context of an incessant urbanization two opposing trends stand out. The first one stems from the transformation of cities into ghettos, where continuous population growth, together with uneven territorial expansion, leads to the establishment of a catastrophic social and ecological environment, the negative imprint of which has not only a local impact.

The second trend is aimed at transforming cities into vibrant and attractive places to live where the central object of impact is the processes of territorial development, extraction and production and fairer economic growth. This trend is important because it highlights the role of urban communities and the need for their inclusion and participation.

The dissertation explores the causes and stages that make sustainable development a global policy, trying to highlight the important role of cities in this process, their functions and challenges. In addition to the purely global, but also European, perspective of the problem, the work pays special attention to Bulgarian cities, setting itself the task of discovering the challenges facing their development and finding the manifestations of sustainable urban development in our country.

2. Object and subject of research

The object of this dissertation research is the birth and evolution of sustainable, respectively - unsustainable development as thinking, policy and practice in the world and the European Union, which is inevitably reflected in Bulgaria as well.

Although sustainable development can be analyzed as a modern current phenomenon, as a specific modern trend reflecting specific demands and questions of the time, its emergence and formation is not only a product of Modernity. In this sense, there is a need to draw a clear dividing line between development as an issue inherent in any era and sustainable development as a modern response to specific threats and crises. Sustainable development is distinguished by its long evolution, but its transformation into a current contemporary issue that dominates social and economic discourse is the result of unsustainable trends, the sharpness of which is constantly growing today.

Changes and problems in a global world are not a local obstacle, but common challenges. This is true both in terms of the search for more stability and security in development and in relation to the unsustainable aspects of modern development. Bulgaria is part of this process and cannot be considered as an isolated object of study.

The subject is the socio-economic and cultural-political reasons for unsustainable urban development in Bulgaria after 1989, illustrated through the study of the single case of the city of Pernik as a typical example of a deindustrialized Bulgarian city. Deindustrialization is not a specific, local phenomenon in nature, but a manifestation of a global trend, which, however, finds a different resonance in individual parts of the world. In this case, it is important to understand what is the specific manifestation and, accordingly, what challenges it poses, but also what is common, which is present and can be found in different geographical areas and countries across Europe.

3. Goals and objectives of research

The aim of the dissertation is to reveal the reasons for the unsustainable development of Bulgarian disappearing cities after 1989 and, based on the research carried out on the single case of the city of Pernik, to discuss alternative options for overcoming them.

This goal is accomplished through a series of sequentially related tasks:

1. To trace the origin and evolution of the concept of sustainable development in the context of the socio-economic, environmental and cultural-political changes that have occurred in the world;
2. To reveal the specific manifestations of sustainable development such as thinking, policy and practice on the city's terrain;
3. To analyse and summarise the systems of indicators for urban sustainable development research;
4. On the basis of existing sociological empirical research and statistical information to reveal trends in the development of Bulgarian cities in the period of transition;
5. To conduct a study of the single case (case study) of the city of Pernik as a typical example of a deindustrialized Bulgarian city looking for its way to sustainable development.
6. To consider the possibilities of culture, cultural heritage and tourism as factors for sustainable development;
7. To outline alternative directions for future sustainable development of Bulgarian small and medium-sized cities.

4. Research methodology

Within the framework of the dissertation combination is advocated of a theoretical and empirical approaches to study the topic of sustainable urban development and its manifestations in our country. In the first two chapters the theoretical study is devoted to the question of development and its various aspects in the specific context of post-industrial mining town. Theoretical, chronological and functional analysis are applied. In the first chapter the broad literature base is systematized, the starting point being 1986, the year of the Brundtland Report. Here, a follow-up in a retrospective documentary plan is inserted, with a specific sub-goal – to highlight the historical relevance of the development theme, but at the same time to overcome the reduction of sustainable development and its emergence with the report of the Commission led by Gro Harlem Brundtland.

Based on chronological analysis, different stages in the development of the concept of sustainability have been identified. A comparative analysis is applied of the reports by Willy Brandt's Commission and that of the Brundtland Commission. Due to the enduring presence of the Malthusian idea and its percolation into the concept of stable development, the idea of non-growth (degrowth) has been addressed in its development dynamics to this day. In the third part of the chapter, the theoretical study traces the formation of the global sustainability policy, which is undoubtedly associated with the impact of the Brundtland report.

The theoretical study continues in Chapter Two by narrowing the focus on the urban sustainable development. In part one, the problem of urbanization is presented, considered as a real challenge, but also as a phenomenon that emphasizes the role of cities in achieving a safer future and more stable development. The problem is illustrated and refracted in the perspective of the Chicago School of Urban sociology and the anthropological study of the industrializing and changing city of Middletown (city of Muncie) by Robert and Helen Lynd. In the second and third parts, descriptive and functional analysis are presented. The research focus is on the early modern and classical modern urban architecture, how it put a mark on the then modern urban discourse, but managed to find their place in the topic of compact urban development. Theoretical and functional analysis find their application when considering modern concepts of sustainable city – green, smart, intelligent, accessible, inclusive, etc.

Chapter Three presents the results of the case study of the town of Pernik. Due to the triangulation method characteristic of this group of studies, a wide toolkit has been used. A wide base of statistical data and information was collected, mainly from NSI and Regional statistical department – Pernik. The existing research literature on the modern development of the town of Pernik is reviewed, analysed and presented. These are studies on environmental

development and the possibilities for a just transition. Data of the Institute for Market Economy relevant to the research object have been systematized and analyzed. Publicly available documents of the municipality of Pernik – General plan for development, Development program, Waste management program, Strategy for the use of energy from renewable energy sources, Integrated development plan of the municipality, Concept for the industrial zone Pernik have been studied and presented. The same task was undertaken in relation to some of the development projects of the municipality, especially the Program for Integrated Urban Development. Data on the development of the cultural sector in the city are presented and analyzed. In the performance of the same task, an interview was conducted with Mrs. Ventsislava Krumova from the Regional history museum. The person is a former director of the institution and one of the most active and popular persons from the cultural sphere in the city. Two of the successful examples of sustainable urban development in Bulgaria – Burgas and Gabrovo are presented and analyzed.

In the process of preparation for the empirical research, meetings were held with experts from the Municipal administration Pernik with the former director of the „Ecology and investment“ Directorate, with the head of the „Environmental protection“ Department, with the chief expert from the „Transport and municipal property“ Directorate. None of them agreed to give a live interview to be recorded, except the former director of the Directorate „Ecology and investments“. A short interview with the mayor of the municipality was attempted. After an initial positive response it was postponed. I received an answer to the questions by e-mail sent by the head of the Public Relations Department.

In order to survey citizen satisfaction, an unrepresentative online survey was used based on the principle of random respondents. Fifteen number of surveys were collected. The non-representative sample includes persons of active working age, all those who presented answers falling within the age range 26 years - 55 years, of which nine were women and six were men. 26% of all were employed in administration, 20% each in the manufacturing and service sectors, 13% each in the management, management and education sectors. Only one person has indicated unemployed status. According to the study, the opinion and attitudes of the residents about sustainable development in the city, a semi-standardized interview was applied. Ten interviews were conducted. Participants cover all age groups in the range 19-75, six women and four men. Half of all those who participated were employed in the service sector, 1 in manufacturing, 1 unemployed, one civil servant, 1 retired.

In the final Chapter of the work, devoted to the question of disappearing cities, is shedding light on their representative characteristics – delayed/unfulfilled transition, high mobility and dependence on urban nuclei, contraction through decentralization of services. Positive examples of the development of cities subject to the Just Transition Programme are cited. These are Bobov dol and Stara Zagora.

5. Study limitations

The time interval noted in the title of the dissertation does not represent a limitation in its nature. The sustainable/unsustainable development of Bulgarian cities was constituted as an essential issue only after 1989 in the years of transition and adaptation to the European experience and politics.

Given its structure, objectives and volume, the present dissertation cannot offer a comprehensive picture of sustainable or unsustainable urban development in Bulgaria, but within its capacities, it outlines some cardinal guidelines. The same is applicable to the subject of disappearing cities. The thesis is tasked to mark a clear trend of unsustainable urban development, but is devoid of the ambition to make it a comprehensive object of study. The presented and analysed examples of sustainable urban development are only comparative in nature, as well as being tasked with showing the exceptions. For this reason their number is limited.

Within the framework of the theoretical study, in the first chapter, a historical overview of the ideas of sustainable development is made, but their choice reflects a personal focus and interest, which is why the study does not claim to be exhaustive. Only the cardinal examples that have implications for the overall maturation of the concept of sustainable development are covered.

With regard to the empirical research, a number of observations can be made. The leading logic in its implementation and creation is to document not all, but only the important factors that testify to an important direction on the path of sustainable development or to significant shortcomings and limitations. Limitations are also observed in the small number of interviews with city residents, as well as in the structure of the semi-standardized interview. Also the absence of a documented expert opinion from the administrative sector can be considered as a limitation.

6. Sources and Scope

The dissertation encompasses a very wide range of questions, topics and sources. In individual cases, emphasis is also placed on issues that do not have cardinal significance. This approach is justified by the aim of presenting attention to individual processes or to emphasize the importance of a specific issue, but It could be probably avoid in future work. Various sources have been used, the majority of which of scientific nature. This is determined partly by the specifics of the topic which enjoys considerable interest. Documentary sources receive an advocated presence. Several studies are used by the scientific platforms ACADEMIA and Research Gate. The main source of statistical data and information is the website of the National Statistical Institute. The sources used are mainly in English, and those in Bulgarian and Italian were also used.

7. Structure and Summary of Dissertation

The basic structure of the dissertation consists of an introduction and four separate chapters. The first two chapters cover the issues of sustainable development through its urban dimensions, reaching the study of the individual case in chapter III. The approach in the thesis exposition is deductive. Each of the first three chapters is divided into three separate parts, and the number of subparts to them varies. Each individual chapter ends with a conclusion. The fourth chapter is of a concluding nature for the overall dissertation work. Two annexes are presented. Annex 1 **Graphs and tables** contains one map, five graphs and nine tables. Annex 2 **Interviews and surveys** includes transcribed interviews with residents (10), followed by graphic images of the online survey (15) copied from the personal Google profile which in this case is an online addressee. Finally, the responses received from the „Public relations“ Department of the Municipality of Pernik are placed and published without any intervention. The appendix ends with a transcribed interview conducted with Mrs. Ventsislava Krumova. The dissertation ends with a listed bibliography.

Chapter One of the dissertation **Development of the concept of sustainability**, opens with Part One **Dimensions of the Risk Society**, which considers Modernity as a critical point in development, where uncertainty and risk are the main factors that determine its dynamics

and essence. A parallel is drawn with the notion of risk and its manifestations in the pre-modern age. The distinction of first modernity with the growing importance of hidden risks and second (reflexive) modernity in which the risk society and its own development become central issues is pointed out. The problem is addressed in a separate subpart. *The aesthetic dimensions of the risk society* as a matter introduced by Scott Lash and assisted by Anthony Giddens (Risk profile of Modernity, adaptation strategies in the Risk Society). From here is also the problem of the new project of Modernity which unites many contemporary scientists.

Against the background of several specific catastrophes (Bopal, Seveso, Prince Williams Bay, Chernobyl), a transition is being made to Ulrich Beck's „The risk society“ and the UN report „Our common future“ as the first critical texts that pose the problem of modern development turning it into a public theme and subject of political commitment. Part Two **From crises to resilience** identifies the role of the Brundtland Report and the World Bank as global institutions relevant to global development issues. In paragraph *Chronological review of the stages in the formation of the concept of sustainable development*, a review and analysis of different concepts and ideas about uncertainty as a characteristic of modern times is made. They mainly cover the period from the beginning of the XX century to 1986. It is concluded that sustainable development as a concept arose even before the appearance of the Brundtland Report, albeit in a very latent and incomplete form. This primary concept is distinguished by variability in content but it remains stable over time.

The UN report succeed to capture a modern trend and turn it into a policy. Transition is being made to the Johannesburg and Rio de Janeiro Meeting, analysing their contributions. Modern sustainable development is seen as a dynamic concept that does not possess completeness but constantly enriches its content. A specific example is indicated in the third part of the first chapter, **Culture and Sustainability**, where the relationship between them is studied. Culture is seen as an engine of development and, in this sense, a resource for achieving sustainability. A critical assessment of culture as a resource but not as a universal tool is made.

Starting point in Chapter II **Sustainable urban development and its perspectives** is the theme of unsustainable urbanization, as a result of the industrial revolution, as a distinct manifestation of unsustainability, as the beginning of the urban revolution. Thus in the first part **The City and the urban question in the projection of the urban revolution**, urbanization is seen as a deeply transformative and complex process that brings with it significant challenges, but along with it becomes a direct stimulus for urban revolution. An analysis is made of the

contributions of the Chicago School. Despite the problems urbanization has managed to bring a significant change to the role of cities as economic centers, giving them the strength and potential to have an impact in the direction of development in an extremely wide spatial perimeter. This functional modification occurs too quickly but leads to attitudes and views that the city being thought of and as a tool for positive social reform. Better cities as places to live mean another, much better and in some ways „perfect“ society.

This attitude is permanently present and can be found in the field of architectural modernism and it is a kind of beginning of the ideas of cities of human scale, of radiant cities suitable for the emancipated modern man and his needs, of the concepts of compact urban development, of organic architecture (urban in the case of Alvar Aalto and Frank Lloyd Wright). This attitude succeeds in placing its mark on urbanism as a public science and practice (subparts 2.2 *New cities and urbanism*).). Although it is not the basis of sustainable cities, it undoubtedly affects several aspects of them. This is a transition to the second part of the **Sustainable urban development** chapter where the delineation of sustainable urban development and its policy framework in a European context is first presented chronologically – The movement for European sustainable cities, Aalborg charter, Aalborg agreements, Leipzig charters... Due to the recognition of cultural heritage and tourism as a tool in the sustainable development of European cities, an entire paragraph of this problem is devoted (2.2.2. *Cultural heritage and tourism as a factor of urban sustainability*).

The problem is considered both in a European and Bulgarian context. In subpart 2.2.3. *Green, compact and smart cities* present and analyze modern concepts of a sustainable city trying to introduce specific differences between them. The influence of classical architectural modernism on them is sought. The concept of New Urbanism (compact urban development) is presented with attention given only to the classic names, Peter Calthorpe and Carlos Moreno, which provides an opportunity to notice some differences in American and European terms. The chapter ends with a part in which indicators of sustainable urban development are presented and specific models are presented according to which they can be organized and structured.

Chapter 3 **Sustainable development in Bulgaria** puts the issue in a purely modern and up-to-date context – The national plan for recovery and resilience. Its main features are presented and the critical scientific literature on this problem is reviewed. In the subpart **Problems and challenges facing Bulgarian cities**, unfavorable modern demographic and

economic trends and their regional aspects are outlined. Positive examples of sustainable urban development are presented as the cities of Burgas and Gabrovo are selected. Burgas is a national example and pride for sustainable urban development. Gabrovo is a deindustrialized city with pronounced unfavorable demographic trends, and despite them it manages to testify its aspiration and successes. Cities are chosen for their popularity and representativeness when talking about sustainable urban development in Europe. In the second part, **Pernik and its transformation**, the main object of study is considered as a representative case of an average Bulgarian city - Middletown. The case study research method with a separate empirical study is used. Against the background of a concise historical reference the choice of the city as a suitable case for research is argued. The purpose of the research is to reveal the specifics of the mining town in the case of the mining town by establishing what model of development can be identified and also how this model can be useful for other small and medium Bulgarian cities. The object and interest of analysis are sources that observe modern dynamics and development in the city, city programs and development strategies, publicly available documents for some of the projects in the municipality, expert evaluations, the opinion of citizens and their satisfaction, culture and its potential. The text also presents the short scientific literature exploring different aspects of urban development.

The main points and topics of analysis are distinguished in separate subparts. In subpart 3.2.3. Sustainable development and ecology in Pernik municipality. Opportunities and prospects, the known sources of pollution, how the municipality tries to respond to them, have been studied. Although the city is approaching its full industrialization and harmful nitrogen and carbon emissions are decreasing significantly, the challenges with the green transition of the thermal power plant in the city, which is an important and indispensable factor in the city's energy independence, and is a major source which provides local energy needs. At the same time the city managed to solve the problem in part with the implementation and use of renewable energy sources (solar energy, wind farms), with the development of ecological transport, with energy efficiency programs. Restrictions of a different nature arise – delay, poor infrastructure and lengthy repairs, problems with tailings ponds and underground galleries, limited presence of environmental expertise but also differences in the views of separate institutions and impaired communication.

The subpart 3.2.4. *Sustainable development and economic growth. Investment and accelerated economic development by attracting and creating new green industries and*

technologies focuses on the development project of „Industrial Zone Pernik“. Opportunities for accelerated economic development are a topic of national importance and presence especially as it relates to different regions. The topic of developing an industrial zone in Pernik is not a new topic. In the present case specific problems are observed without a clear answer. It is not clear what the real development strategy is undertaken locally. The results at present take into account a defragmentation of the local economy and industry with an increasingly strong presence of manufacturing and light industry, trade and services. The city has never been the subject of investor interest and the municipality remains the main one. Proximity to the capital which has always been taken as an advantage is increasingly being taken as a serious constraint. This is a problem with national dimensions. A brief analysis of the local labour market has been made. Pernik would seem like a rich city with one of the lowest unemployment rates in the country. The proximity to Sofia, which absorbs the free army of labor of the nearby city, an aging population with pension incomes above the national average, an elderly population that continues to work are indicators that mask official data and cannot be interpreted unequivocally. The industrial potential and wealth turned into another rust belt are an indicator of many missed opportunities but also of the absence of a local strategy that considers and realizes it as an opportunity for economic and industrial *readaptation* in the horizon of new and green technologies. Such a possibility is not a figment of fantasy but an already made research conclusion before the start of the present study.

In subparts 3.2.5. *Sustainable development and social services in Pernik. Policies for retaining young people and the development of the urban environment through culture* are analyzed the cultural policy in the city and the policy for young people who are recognized and used as an important resource. Pernik is a suitable example of the active development of the cultural sector, although this is a trend that is characteristic of Bulgaria and Europe. The city recognizes itself as a place for the revival of summer cinemas but also as a festival city of short films. In the European context Pernik already has the status of a festival city (festival capital) of the *Survakar* and *Kuker* games and is trying to strengthen this position, striving to win the prize for European Youth Capital. The Mining museum is a unique example of the storage and listing of an industrial site in an ideal urban center. The city has a rich art gallery with three separate exhibition halls. The role and function of the Regional history museum as a tool for the development of urban communities stands out in the analysis.

At the local level the national example is followed of stimulating and enriching the cultural sector through the establishment of autonomous municipal foundations for culture. Limitations and problems exist everywhere as in Pernik. Rapid development is a source of shocks when a system is in an unstable general state. In the specific case of research, the creation of new cultural content leads to neglect of the role of traditional cultural centers and institutions. There is a tendency for people in the city not to recognize the new cultural patterns just because what was accepted as value is shifted to the periphery. Signs of opposition between new and traditional in the cultural sector of Pernik are noticeable. In this sense we can talk about the unsustainable use of culture as a tool for development.

In the final fourth chapter, the subject of analysis and reflection is small and medium-sized cities which remain on the periphery of development. With a highly pronounced process of monocentric urban development, their importance as a socio-demographic challenge increases and the question of their future become a problem. Not all small and medium cities are disappearing because reduction in demographic density is a problem of our times but not a unique national barrier to development. Disappearing are those small and medium human settlements that find it difficult to discover their place for development in the respective regions. This has been a conscious problem since the time of the Leipzig Charter which made efforts to reduce territorial disparities and tried to overcome the monocentric urban model. There is no lack of such strategies in our country, however the extent to which problems are realized varies. In the years of transition, regional development and politics in our country became passive observer of processes. In conditions of decentralization the development of cities becomes an autonomous local issue, which combined with the need for economic restructuring leaves important processes of self-government. The speed with which large cities in our country are increasing and small and medium cities are decreasing is a sign of the absence of political responsibility and interest. The growth of the capital city is a phenomenal agglomeration example, and regional cities such as Vidin and Pernik are dramatic evidence of an unrealized transition. The inability of the district centers to find strong positions and maintain their status as guarantors of the general meso-development directs entire areas to a situation of freefall. The disparities in large planning regions remain within acceptable limits but disparities between all regions of the country's territory are increasingly impressive. This feature becomes an advantage because it is the regional inequalities in our country that make our country one of the largest beneficiaries of funds from the European cohesion funds. This is not a recipe for sustainability but for survival.

8. Contributions of the dissertation

The dissertation contains scientifically theoretical and applied contributions. It is simple testimony to the relevance of the topic on national scale, as publications, research and dissertations on this issue are growing constantly. The present dissertation provides too broad view of a set of sustainability issues. On the one hand it begins with the topic in a historical context, goes through modern processes and end in the regional dimensions of the question at the local level, where it poses an original question that had never been the object of study – disappearing cities, and defend the relevance of the problem.

In this regard, scientifically theoretical contributions can be linked to the derivation and extension of several important issues.

- The dynamic nature of sustainable development as a process is emphasized, but also as a topic of research that changes its scope and content and does not allow us to think about sustainability in the established tracks of a holistic view and search for solutions in the sphere of ecology, economy and society taken together. Not because we seek culture's place in sustainability, or because we note the importance of topics such as partnership in achieving goals, but because we are facing challenges such as pandemics, the war in Ukraine, America's claim to dominance and control over oil sources that are difficult to find place in this holistic structure.

- This scientific work shows that sustainable development is not a panacea and cannot yet find solutions or strategies to many of the problems and challenges, reminding us that the time we have is decreasing. Although concepts such as global sustainability policy are used, sustainability itself turns out to be extremely multifaceted and multi-layered. It can be a shelter of various symbolic practices that only seemingly orient themselves towards achieving specific goals. In the modern world, the sustainable development is increasingly a dividing line. The fate of the Paris Agreement on climate change proved this. How could we achieve a reduction in carbon dioxide emissions when the biggest pollutants ended up offboard or after we introduce a global target without real national commitments?

- The dissertation relies heavily on the chronological approach and is not content with the task of reducing the sustainable development as an almost spontaneous phenomenon that

occurred with the appearance of the Brundtland Report. The Commission itself refutes this credo. The problem and concept of sustainable development existed before 1986. In the same sense, the text discusses economic non-growth (degrowth) as a question that began in the field of economic theory of the equilibrium state of John Stuart Mill, then received a new development in the search for thermodynamics, then in „Limits of growth“, until today when the concept is associated with a complete change of personal style of consumption and behavior (downshifting) parallel to a new value horizon (Serge Latouche).

- The topic of culture as an instrument of sustainable development finds a place in the text. The issue is put into perspective. We will find out whether culture can find an independent presence in the goals of the UN in 2030. Increasingly, culture is seen as a universal tool. Examples indicate the real challenges we encounter if we think within a cultural and historical heritage. At the same time, culture is also thought of as an axiological problem precisely in the context of Modernity, against the background of concepts such as otherness or for the other (Baumann, Mark Auge), or as a concept that points to an internal rethinking of identity (Yulia Krasteva).

- Simultaneously, attention is paid to industrialization and urbanization and their influence on urban development, and then to the shrinking of cities and deindustrialization. They pose two interrelated problems to urban sustainability.

- The national dimensions of the demographic transition are considered, indicating data from the National statistical Institute, but also from European sources ESPON, EUROPE 2020.

- The dissertation validate the concept of disappearing cities and makes the recommendation of the need to turn them into a scientific problem. The concept of disappearing cities is used in various contexts, including scientific ones, but seem devoid of independent significance.

- The work provides guidelines for the elaboration of indicators of sustainable development and proposes the ready-made model (ABC model).

9. Author`s publication of the subject

2024 Utopia and dystopia of the ideal city. In Collection of Scientific Works XXXIII International Scientific Conference for Young Scientists. Sofia: Avangard prima. pp 34-41.

2025 Buzludzha Memorial as a tourist destination. Factors, advantages and limitations. In Collection of Student and Doctoral Studies *Culture, Media, Cultural Tourism*, Volume 1. Blagoevgrad: University Publishing House „Neofit Rilski“. pp 61-68.

2025 Culture and sustainable development. In Collection of Student and Doctoral Studies *Culture, Media, Cultural Tourism*, Volume 2. Blagoevgrad: University Publishing House „Neofit Rilski“. pp 5-14.